

ВОГНЕВЕ УРАЖЕННЯ ПРОТИВНИКА АРТИЛЕРІЄЮ 1-го УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ У ЛЬВІВСЬКО-САНДОМИРСЬКІЙ ОПЕРАЦІЇ

Детально проаналізовані завдання, які виконували артилерійські підрозділи, масування сил і засобів артилерії на головних напрямках та чисельний склад цих сил. Висвітлені найбільш яскраві приклади вогневого ураження противника артилерією в ході Львівсько-Сандомирської наступальної операції 1944 р.

Ключові слова: збройні сили, боєкомплект, артилерійський наступ, артилерійська підготовка.

Постановка проблеми та її актуальність. Аналіз сучасних форм і способів ведення бойових дій недалекого минулого свідчить про зміну пріоритетів у воєнній думці щодо збройної боротьби. При цьому кожна війна або збройний конфлікт вносить суттєві корективи у форми і способи застосування військ (сил). Загальним залишається те, що успіх у протиборстві залежить від уміння та можливості однієї зі сторін завдати іншій максимально можливого ураження в живій силі та техніці, значне місце у чому належить артилерії.

Роль і місце артилерії у досягненні успіху операції, бою важко недооцінити. Тому набуває неабиякого значення вивчення й узагальнення досвіду застосування артилерії в операції чи бою. Львівсько-Сандомирська операція характеризувалася великим розмахом, різноманітністю бойових дій та широким застосуванням форм оперативного маневру. В ході її отримав подальший розвиток метод вогневого ураження противника в наступі – артилерійський наступ, який передбачав безперервну підтримку піхоти і танків, що наступають, зосередженим чи масованим вогнем артилерії

Кожевніков Владислав Миколайович, кандидат історичних наук, доцент кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Кожевніков В.М., 2010

на всю глибину бойових завдань загальновійськових з'єднань. Широкий маневр артилерії вогнем і переміщення в ході Львівсько-Сандомирської стратегічної наступальної операції забезпечило дії танкових армій, а також вміле відбиття танкових атак на Сандомирському плацдармі, що заслуговує детального аналізу та поглибленого дослідження.

Актуальність статті обумовлена постійно зростаючим значенням ролі дальнього вогневого ураження противника в сучасному бою. До засобів, що виконують такі завдання, належить і артилерія.

Питаннями бойового застосування артилерії займалися такі відомі вчені, як В.М. Баринькін, І.Н. Воробйов, В.А. Кисельов, С.А. Батюшкін, М.І. Каратуєв. Ці питання знайшли своє відображення у працях В.Є. Вербицького, О.Л. Глушкевича, П.М. Грищя, В.А. Землякова, А.М. Кривошеєва, В.М. Телелима, А.Г. Ліпського, В.В. Малія, В.А. Сапожинського та інших. Проте у своїх дослідженнях вони не розглядали історичний досвід розвитку теорії вогневого ураження противника, особливості бойового застосування артилерії в ході стратегічної наступальної операції.

Виходячи з актуальності проблеми *метою автора* було узагальнення історичного досвіду застосування артилерії у Львівсько-Сандомирській операції, зокрема, зосередивши основну увагу на розвитку теорії вогневого ураження противника, показати її значення для сучасних Збройних Сил України.

1-й Українській фронт нараховував 7 загальновійськових, 3 танкові, 2 повітряні армії, 3 окремі танкові та 2 кавалерійські корпуси. Загалом у складі сухопутних військ фронту нараховувалось 10 танкових і механізованих та 6 кавалерійських корпусів, 74 стрілецькі дивізії, 4 артилерійські дивізії прориву, 9 зенітно-артилерійських дивізій, 7 гарматних, 7 винищувально-протитанкових, 3 мінометні, 1 гаубична, 4 окремі танкові і механізовані бригади та понад 100 частин різноманітного призначення [6, 12].

Група армій "Північна Україна", котра протистояла радянському фронту, мала у своєму складі близько 40 дивізій, у тому числі 6 танкових і моторизованих та

8 бригад штурмових гармат. Загальна чисельність їх становила 900 тис. особового складу, 6300 гармат та мінометів, 900 танків та штурмових гармат, 700 літаків [8, 15].

Львівсько-Сандомирська операція була проведена силами одного фронту. Внаслідок її проведення було знищено 8 дивізій противника, а 32 дивізії втратили 50–70% особового складу [1, 233]. За місяць наступу було знищено або взято у полон близько 172 тис. військовослужбовців противника, втрати у техніці склали 687 літаків, 1940 танків та самохідних гармат, 3615 одиниць артилерії, 11727 автомобілів [2, 172]. Втрати 1-го Українського фронту становили 290 тис. бійців, з них 65 тис. загинуло [8, 15].

Для організації і проведення артилерійського наступу радянські частини мали понад 16250 гармат і мінометів (не враховуючи зенітну і реактивну артилерію), з них близько 13900 – калібру 76 мм і більше, що забезпечувало прорив глибокоешелонованої, підготовленої в інженерному відношенні, насиченої вогневими засобами та живою силою оборони противника [6, 31]. Зі зростанням якісно-кількісного складу артилерійського озброєння зростало масування сил і засобів вогневого ураження на головних напрямках, а це дозволяло досягати вогневої переваги над противником і високого ступеня його ураження, що забезпечувало успішні дії піхоти і танків.

Перед артилерією стояли наступні завдання: в період артилерійської підготовки атаки завдати ударів опорним пунктам головної смуги оборони, знищити живу силу і вогневі точки противника у перших трьох траншеях, а також придушити артилерію, міномети, командні й спостережні пункти, вузли зв'язку і найближчі тактичні резерви. Під час бою у глибині забезпечити пересування військ на головних напрямках, здійснювати масовані нальоти по опорних пунктах, вузлах опору та вузлах доріг, районах зосередження резервів. Було сплановано провести артилерійську підготовку впродовж 1 години 40 хвилин. У перший 45-хвилинний вогневий наліт передбачалося подавити основні елементи головної смуги оборони противника, його артилерійські засоби. Наступні 60 хвилин мали бути зруйновані найважливіші оборонні споруди, придушена жива сила,

артилерія та резерви противника. Надалі планувалося провести десятихвилинний вогневий наліт по артилерійських (мінометних) батареях та безпосередньо перед атакою 15-хвилинний вогневий наліт по трьох перших траншеях.

Застосування артилерії у смугах 3-ої гвардійської, 13-ої і 60-ої армій було заплановане наступним чином: підтримку атаки піхоти провести одинарним вогневим валом глибиною 2 км, а далі – послідовним зосередженням вогню; артилерійський супровід бою глибиною 15–20 км; недопущення контратак противника провести масованими вогневими нальотами по штабах, вузлах зв'язку та зосередженню резервів.

Для виконання цих завдань планувалося у перший день бою витратити для артилерії всіх калібрів 1,75 боєкомплекту, крім 152-мм гаубиць (2 боєкомплекти), та 203-мм гармат (1 боєкомплект). Загальна витрата боєприпасів до завершення прориву тактичної зони оборони визначалася у 2–2,5 боєкомплекта. На початок наступу у військах і на складах було накопичено близько 3,5 боєкомплектів снарядів і мін. Згідно із планом, поповнення боєприпасів проводилося з розрахунку постійного запасу від 1 до 1,2 боєкомплекта [6, 32].

За рахунок масування артилерії була створена висока щільність артилерійських систем. На ділянках прориву в смугах 3-ої гвардійської і 13-ої армії на кілометрі фронту нараховувалося майже 249 гармат та 255 мінометів, а на суміжних флангах 60-ої і 38-ої армій відповідно – 236 гармат і 254 міномети [6, 32]. Масування артилерії дозволяло завдати потужного вогневого удару обороні противника, знищити і придушити його вогневі засоби, живу силу та забезпечити наступ військ.

Досвід початкового періоду війни показав необхідність переходу до створення артилерійських груп за організаційно-тактичною ознакою. Як у наступі, так і в обороні створювались полкові (ПАГ), дивізійні (ДАГ), корпусні (КАГ) і армійські (ААГ) артилерійські групи [5, 28].

Армійські артилерійські групи призначалися для боротьби з артилерією, оперативними і великими тактичними резервами ворога як в районі їх зосередження, так і на підході до поля бою та знищення командних і спостережних

пунктів противника. Під час бою у глибині артилерійські групи залучалися для посилення артилерії стрілецьких корпусів і дивізій на вирішальних напрямках. За рахунок штатної і доданої артилерії у деяких стрілецьких корпусах також створювалися корпусні артилерійські групи. Так, у 45-му корпусі 60-ої армії група складалася з трьох бригад і п'яти артилерійських і мінометних полків. У 24-му корпусі 13-ої армії група включала гаубичну бригаду, мінометний і артилерійський полки. Вони були призначені для боротьби з артилерією і резервами противника, а також для вирішення вогневих завдань на користь дивізій першого ешелону. Крім того у стрілецьких корпусах створювали групи реактивних мінометів, по 1–3 полки кожна.

Артилерійські групи в стрілецьких дивізіях перших ешелонів нараховували 4–6 дивізіонів [7, 28]. Так, до складу групи 287-ої дивізії була включена гаубична артилерійська бригада 1-ої гвардійської дивізії прориву (близько 60 гармат). Група 121-ої гвардійської стрілецької дивізії складалась із гарматної артилерійської бригади і гаубичного артилерійського полку (також майже 60 гармат). У 336-й і 322-й дивізіях 60-ої армії – 76 і 119 гармат відповідно. Полкові артилерійські групи (3–6 дивізіонів) створювали тільки у стрілецьких полках перших ешелонів дивізій. Наприклад, у період артилерійської підготовки атаки в 13-й армії до складу цих груп входила артилерія других ешелонів дивізій. Загальна кількість гармат і мінометів у них сягала: у 1128-му полку 336-ої дивізії – 70, у 1130-му полку цієї ж дивізії – 80, у 1089-му полку 322-ої стрілецької дивізії – 60 гармат [6, 33].

Створення артилерійських груп забезпечило більш тісну взаємодію артилерії з піхотою і танками, посилило оперативність управління артилерією, поліпшило умови підготовки і ведення зосередженого і масованого вогню, організацію розвідки і зв'язку.

Мінометні групи призначалися для знищення вогневих засобів і живої сили противника в траншеях, окопах і на зворотних скатах висот. Вони склалися з 82-мм і 120-мм мінометів дивізій перших і других ешелонів стрілецьких корпусів. У дивізіях, корпусах і арміях створювали артиле-

рійсько-протитанкові резерви, підсилені інженерними підрозділами. Вони просувались на флангах у готовності в будь-який час відбити контратаку танків противника.

Для забезпечення введення у прорив танкових армій планувалося додати артилерію загальновійськових армій у смугах введення у прорив. Наприклад, для підтримки дій 3-ої гвардійської танкової армії у складі 60-ої армії була залучена важка гаубична, дві гарматні та одна артилерійська бригади (260 гармат). Це дозволило на рубежі введення у прорив зосередити близько 40–50 гармат на 1 км фронту та провести коротку артилерійську підготовку й підтримати атаки передових частин танкової армії методом послідовного зосередження вогню глибиною до 1,5 км.

Крім цього штаби загальновійськових і танкових армій розробляли сумісні плани артилерійського забезпечення введення в прорив. Наприклад, у смузі 3-ої гвардійської танкової армії вогонь планувався по п'яти рубежах: перший – на рубежі введення, наступні – через кожні 2–3 км. Для управління вогнем артилерії використовували літаки (вночі – По-2, удень – винищувачі Як-9, Як-7б) та артилеристів-корегувальників, які знаходились у бойових порядках танкових частин, мали зв'язок із вогневими позиціями підтримуючої артилерії. Всього було розгорнуто 5500 спостережних пунктів [4, 4].

Щоб приховати від противника основні угруповання артилерії і ділянки майбутнього прориву, пристрілка артилерії проводилася методом пристрілених гармат, переважно вранці і увечері: це дозволяло частково врахувати метеорологічні умови, які будуть під час артилерійської підготовки. Приховуючи пристрілку на зазначених напрямках, на інших ділянках артилерія так само вела вогонь з метою введення противника в оману.

Яскравим прикладом дії артилерії у Львівсько-Сандомирській операції стала артилерійська підготовка атаки у смузі наступу 60-ої армії. Для надійного придушення оборони противника на ділянці прориву було створено потужне артилерійське угруповання (близько 2200 гармат, мінометів і бойових машин реактивної артилерії), що забезпечувало оперативну щільність до 250 гармат,

мінометів і бойових машин реактивної артилерії на 1 км [5, 46], що дозволяло вирішувати більшість завдань масованим і зосередженим вогнем.

Під час артилерійської підготовки глибина загального придушення оборони противника сягала 10 км, а глибина одночасного придушення – до 6 км. Позитивним у діях артилерії 60-ої армії і її з'єднань є оперативне перепланування артилерійської підготовки через зміну обстановки та організацію вогневого удару по обороні противника у стислий термін. Досвід показав, що під час артилерійської підготовки доцільно проводити спеціальний вогневий наліт усієї артилерії по достовірно розвіданих батареях та спостережних пунктах, якщо у противника є сильне артилерійське угруповання.

Заслужують уваги дії артилерії при введенні у прорив 1-ої гвардійської танкової армії. Вогонь артилерії планувався по трьох рубежах. При цьому на кожному рубежі призначалися райони масованого вогню, кожен район включав від трьох до шести дивізійних ділянок. Ідея такого планування вогню артилерії базувалася на тому, що танкова армія мала у своєму складі до 500 гармат, мінометів і бойових машин реактивної артилерії [6, 76]. Враховуючи, що значною перешкодою були не окремі цілі, а опорні пункти і вузли опору противника, які неможливо було обійти, передбачалось придушити їх у першу чергу масованим вогнем артилерії.

Через зміну загальної оперативної обстановки змінився і напрям введення у прорив танкової армії. Артилерія, що підтримувала танкові з'єднання, відкривала вогонь на виклик корегувальників або за командою командира артилерійської бригади (групи). Виклик вогню проводився по радіо відкритим текстом. Танковій армії були додані дві артилерійські бригади, які мали на озброєнні 122-мм гармати. Додана артилерія збільшувала самостійність армії, забезпечувала прикриття відкритих флангів та боротьбу з артилерією противника в оперативній глибині. Таким чином, артилерійська підтримка введення у прорив танкових з'єднань отримала свій подальший розвиток. Планове і непланове масування вогню по визначених районах було найбільш зручною і доцільною формою вогневої підтримки

із розвитком наступу в глибині. Незважаючи на те, що частина запланованих ділянок (районів масованого вогню) у ході бойових дій відпала, попереднє оперативне планування артилерійської підтримки загалом себе виправдало і дозволило більш цілеспрямовано і швидко організувати дії артилерії в обстановці, що змінилася.

Таким чином, у Львівсько-Сандомирській операції неухильно зростала питома вага вогневих нальотів, що пояснюється підвищенням стійкості оборони противника і необхідністю її надійного придушення, досягненням раптовості переходу в наступ. Це стало можливим завдяки подальшому масуванню артилерії на ділянках прориву (3762 гармат, мінометів, бойових машин реактивної артилерії), вдосконаленню методів проведення артилерійської підготовки. Принцип масування артилерії на напрямках головних ударів, де було зосереджено 80% артилерії і мінометів, дозволив створити на ділянках щільність до 250 гармат і мінометів на 1 км фронту [5, 46]. Така висока щільність забезпечувала повну перевагу над артилерією противника. В арміях, що діяли на головних напрямках, формувались полкові, дивізійні, армійські, а іноді й корпусні артилерійські групи. До складу полкових і дивізійних груп входили від трьох до шести дивізіонів артилерії, в армійські групи – до чотирьох артилерійських і мінометних бригад. Це дозволило забезпечити успішне просування піхоти і танків, автономність бойових дій частин і з'єднань, а також безперервну взаємодію артилерії з іншими родами військ.

У Львівсько-Сандомирській операції заслуговує уваги організація і проведення артилерійського наступу. Тривалість вогневих нальотів була доведена до 15 хвилин, глибина одночасної дії по цілях склала 6–7 км, підтримка атаки піхоти і танків вогневим валом проводилася глибиною 2–2,5 км. Загальна глибина придушення об'єктів оборони противника досягала 15 км. Забезпечення введення і прорив оборони противника здійснювали масованим вогнем по задалегідь визначених районах.

У ході наступу широко застосовували маневр артилерії, особливо протитанковими підрозділами, на найбільш загрозливих напрямках для відбиття контратак і контрударів

танків противника. Також слід зазначити, що артилерійські частини резерву вищого командування (до 35 полків) здійснили переміщення на відстані до 250 км [6, 161] для відбиття контрударів на Віслі і зміцнення захопленого плацдарму. Внаслідок неухильного кількісного й якісного розвитку артилерії вона стала не тільки тактичним, але й оперативним засобом.

Висновки. Дослідження дій артилерії у ході Львівсько-Сандомирської стратегічної наступальної операції дає можливість стверджувати, що основні принципи бойового застосування артилерії, а саме: масування (зосередження) артилерії, її ударів і вогню на важливих напрямках; широкий маневр артилерією, безперервна підтримка вогнем загальновійськових з'єднань і частин; постійна взаємодія артилерії із загальновійськовими з'єднаннями, частинами і підрозділами не втратили свого значення та актуальні і для сучасних Збройних Сил України. Трансформація історичних знань щодо розвитку теорії вогневого ураження противника, допоможе у процесі підготовки офіцерів-артилеристів та артилерійських частин і підрозділів.

1. *Войнов А.А.* Военная история: Учебник / А.А. Войнов, П.П. Ионов. – М.: Воениздат, 1984. – 375 с.
2. *Голиков С.* Выдающиеся победы Советской Армии в Великой Отечественной войне / С. Голиков. – Ленинград: Госполитиздат, 1954. – 310 с.
3. *Конев Н.И.* Записки командующего фронтом / Н.И. Конев. – М.: ОЛМА-ПРЕС, Звездный мир, 2003. – 607с., ил. (Военные мемуары).
4. *Мозолев В.Ф.* К 40-летию Львовско-Сандомирской наступательной операции / В.Ф.Мозолев // Военная мысль. – 1984. – № 7. – С. 3-19.
5. *Передельский Г.Е.* Артиллерия в бою и операции / Г.Е. Передельский, А.И. Токмаков, Г.Т. Хорошилов. – М.: Воениздат, 1980. – 136 с.
6. *Полушкин М.А.* На сандомирском направлении. Львовско-Сандомирская операция (июль-август 1944 г.) / М.А. Полушкин. – М.: Воениздат, 1969. – 176 с.
7. *Тактика в боевых примерах.* Полк [Под ред. А.И. Радзиевского]. – М.: Воениздат, 1974. – 286 с., с ил.
8. *Русский архив: Великая Отечественная.* Ставка ВКГ: Документы и материалы 1944-1945 / [сост. А.М. Соколов]. – Т. 16 (5-4). – М.: ТЕРРА, 1999. – 368 с.

Надійшла до редколегії 06.05.2010 р.

Рецензент: *М.М. Голик*, кандидат історичних наук,
Академія сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного, м. Львів.

**ОГНЕВОЕ ПОРАЖЕНИЕ ПРОТИВНИКА АРТИЛЛЕРИЕЙ
1-го УКРАИНСКОГО ФРОНТА ВО ЛЬВОВСКО-САНДОМИРСКОЙ
ОПЕРАЦИИ**

Кожевников В.Н.

В статье детально раскрыты задачи, которые выполняли артиллерийские подразделения. Маскирование сил и средств артиллерии на главных направлениях и численный состав этих сил. Освещены наиболее яркие примеры огневого поражения противника артиллерией в ходе Львовско-Сандомирской стратегической наступательной операции 1944 г.

Ключевые слова: вооруженные силы, боекомплект, артиллерийское наступление, артиллерийская подготовка.

**FARE DEFEAT OF ENEMY BY ARTILLERY OF THE 1-st UKRAINIAN
FRONT IN LVIV-SANDOMIERZ OPERATION**

Kozhevnikov V.

In the article in detail to expose tasks which executed artillery units. Camouflage of forces and facilities of artillery on main directions and numerical strength of these forces. The most prime examples of fire defeat are lighted up by an artillery during Lviv-Sandomierz Strategic Offensive Operation in 1944.

Key words: military forces, allowance of ammunition, artillery offensive, artillery preparation.